

Priloga: Rzd-01-19-00001-01

Datum: 22.2.2019

opis enote nesnovne kulturne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE

EID: **2-00068**

Ime enote: **Streljanje z možnarji**

Sinonimi imena enote:

Pokanje z možnarji

2. OPIS ENOTE DEDIŠČINE

Zvrst dediščine: **šege in navade**

Podzvrsti:

letne šege, praznovanja

Tipološka gesla:

pokanje, velika noč, prvi maj

Kratek opis:

Streljanje ali pokanje z možnarji je tradicionalna oblika praznovanja velike noči, prvega maja in nekaterih lokalnih praznikov ter slovesnosti. Izvira iz ljudskega prepričanja, da hrup odganja zle sile. Izvajajo ga skupine možnaristov po vsej Sloveniji.

Opis:

Streljanje ali pokanje z možnarji je znano po vsej Sloveniji. Izvira iz ljudskega prepričanja, da je pokanje kot oblika hrupa sredstvo za odganjanje zlih sil. V številnih krajih se je tradicionalno streljanje z možnarji kot del praznovanja velike noči, prvega maja in nekaterih lokalnih praznikov ter slovesnosti ohranilo do danes.

Z možnarji streljajo največkrat polnoletni moški, od konca 20. stoletja tudi ženske. Skupine strelcev, ki od konca 20. stoletja delujejo tudi v okviru lokalnih društev, vodi najbolj izkušeni možnarist. Streljanje z možnarji je zelo nevarno, zato potrebujejo možnaristi znanje, povezano s pripravo možnarjev in streljanjem, ki se prenaša znotraj družin, skupin možnaristov in lokalnih skupnosti.

Možnarji (možarji, moužnarji, možnarci, možarci) so železni cevasti pripomočki v obliki šest do osemstrane prizme. Zgoraj so odprti, na spodnjem delu možnarja je odprtina za prižiganje smodnika. Največkrat so visoki od 10 do 100 cm in tehtajo od dveh do več kot sto kilogramov. Strelja se z litoželeznimi in kovaško izdelanimi možnarji, ki jih uporablja že več generacij v posameznih družinah ali lokalnih skupnostih ali z novejšimi struženimi možnarji. Vse zaradi varnosti redno pregledujejo.

Možnarje polnijo (nabijajo) le izkušeni možnaristi. Dno možnarja napolnijo s kupljenim ali z doma narejenim smodnikom iz zmetega oglja korenin vinske trte ali grma krhlike, po zidovih nastrganega solitra in kupljenega žvepla za razkuževanje vinskih sodov. Smodnik prekrijejo s papirjem ali polstjo. Do vrha možnar zapolnijo z žaganjem, vlažnim finim peskom, ilovico ali prstjo. Vsa polnila dobro potlačijo z leseno ali bakreno palico in kladivom.

Zaradi varnosti streljajo na mestih, ki niso blizu stavb in ljudi. Možnarje vkopljejo v zemljo in vse obrnejo v isto smer ter pazijo, da izstrelki ne bi koga zadeli ali povzročili požara. Pri luknjici jih prižigajo z vžigalnimi vrvicami ali z varnostne razdalje s pomočjo dva do tri metre dolgih bakel ali palic, ki imajo na koncu gorečo cunjo ali razžarjeno kovinsko konico. Možnarji lahko pokajo hkrati ali zaporedoma. Časovno zaporedje in ritem streljanja možnaristi določijo pred streljanjem. Potek usmerja vodja skupine.

Streli možnarjev največkrat spremljajo blagoslov velikonočnega žegna in vstajenjsko procesijo ter so del prvomajske budnice. Streljajo tudi ob lokalnih praznikih. Nekatere skupine možnaristov, ki jim streljanje pomeni tudi obliko druženja in zabave, občasno gostujejo izven lokalne skupnosti.

Možnarji so se razvili iz strelskih topov oziroma signalnih topičev. Najstarejša doslej znana omemba prazničnega streljanja z možnarji na slovenskem podeželju je iz let 1772 in 1773. Bolj množično se je uveljavilo v prvi polovici 19. stoletja z razvojem železolivarstva. Iz istega obdobja so tudi prva poročila o nesrečah pri streljanju. Najstarejši ohranjeni možnarji so iz srede 19. stoletja. Z možnarji so streljali proti toči ter za polnočnico, ob blagoslovu velikonočnih jedi, med vstajenjskimi procesijami in ob kurjenju velikonočnih kresov. Streli iz možnarjev so spremljali vaška žeganja, prihod imenitnih gostov, npr. škofa za birmo, in različna druga praznovanja, npr. namestitev novih cerkvenih zvonov. Strelci so si marsikje nadeli bele ženske predpasnike. Možnarje so hranili v cerkvah ali lastniki posameznih kmetij. Smodnik je bil dostopen v rudarskih krajih, blizu kamnolomov, ob železnici, imeli so ga lovci. Ponekod so ga izdelovali sami. Po 1945 so zaradi prepovedi streljanja ob verskih praznikih uporabljali možnarje za prvi maj. Med svetovnjima vojnoma se je uveljavilo tudi pokanje z manj nevarnim in bolj dostopnim karbidom s pripomočki kot so konzerve, kangle za mleko, sodi in druge kovinske posode, s katerimi pokajo ponekod tudi danes.

Datacija:

tretja četrtina 18. stol., 1772, 1773 (omemba)

3. LOKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

Naselje: **OSTALO (OSTALO)**

Opis lokacije:

Slovenija

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **0** X: **0**

4. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

več nosilcev

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02_00068.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Miha Špiček, 2018

6. VARSTVENE USMERITVE ZA ENOTO

Kategorija usmeritev: **drugi ukrepi ohranjanja nesnovne dediščine**

Opis usmeritev:

osnovne varstvene usmeritve za nesnovno dediščino

7. PRISTOJNOSTI

Pristojna institucija: **Slovenski etnografski muzej**

Strokovna področja:

etnologija

8. POVEZAVA ENOTE Z DRUGIMI ENOTAMI REGISTRA

Register nesnovne kulturne dediščine:

Register nepremične kulturne dediščine:

Register premične kulturne dediščine:

Slovenski etnografski muzej

Pomurski muzej Murska Sobota

Gorenjski muzej

Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož

Koroški pokrajinski muzej

Tolminski muzej

Pokrajinski muzej Maribor

Dolenjski muzej Novo mesto

9. UTEMELJITEV VPISA

Streljanje z možnarji je ena od oblik praznovanja verskih in lokalnih praznikov in praznovanj. V Sloveniji sega vsaj v sredo 19. stoletja. Pokanje je močno ukoreninjeno med ljudmi. Po drugi svetovni vojni, ko je socialistična oblast prepovedala javno obeleževanje verskih praznikov, so streljanje prenesli na praznovanje prvega maja. Verske praznike so ponovno začeli obeleževati v osemdesetih letih 20. stoletja. V krajih, kjer ima streljanje z možnarji dolgo tradicijo in je zasidrano v zavesti prebivalcev, predstavlja pomemben del lokalne identitete, zato ga tamkajšnje skupine možnaristov, združene v društva, ohranjajo in prenašajo svoja znanja na mlajše generacije.

10. OMEJITVE GLEDE JAVNOSTI PODATKOV

Omejitev: **ni omejitev glede javnosti podatkov**

11. OPOMBE

12. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **centroid ni določen**

Natančnost območja: **območje ni določeno**

13. VPIS V REGISTER

Vpis dne: **22.2.2019**

Št.: **Rzd-01-19-00001-03**

Razlog: **pobuda**

14. SPREMEMBA REGISTRA

Sprememba dne:

Št.:

Razlog:

15. IZBRIS IZ REGISTRA

Izbris dne:

Št.:

Razlog:

16. ZAZNAMKI

Številka: Rzd-01-19-00001-11-01

Datum: 22.2.2019

opis nosilca enote nesnovne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00068**

Ime enote: **Streljanje z možnarji**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec:

Identifikacija nosilca: **193**

Kulturno društvo Možnar Koroška Bela

Potoška pot 3, Koroška Bela, 4270 Jesenice

<https://www.facebook.com/kdmoznar.koroskabela>

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

V šestdesetih letih je streljanje na Koroški Beli zamrlo, posamezniki so začeli streljati z možnarji konec devetdesetih let večinoma za veliko noč. Konec leta 2001 se je v Koroški Beli pojavila ideja o ustanovitvi kulturnega društva, ki bi se ukvarjalo z obujanjem in ohranjanjem lokalnih šeg in navad. Tako je bil 26. januarja 2002 sprejet Statut Kulturnega društva Možnar Koroška Bela, po katerem je to prostovoljno, samostojno, nepridobitno, interesno združenje ljubiteljev krajevne zgodovine in običajev. Društvo ima več kot 30 članov.

Med glavne naloge društva sodijo zbiranje gradiva, povezanega z lokalno zgodovino, in razstavljanje zbranega materiala, streljanje z možnarji ob prireditvah in krajevnih praznikih, organizacija srečanj, izletov in prireditev ter zbiranje zgodovinskega gradiva, povezanega z možnarji.

Od leta 2002 člani društva z možnarji streljajo v jutranjih urah na velikonočno nedeljo, ko po kraju poteka vstajenjska procesija. Prav tako z možnarji streljajo na praznik prvega maja.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **KOROŠKA BELA (JESENICE)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **431351**

X: **143025**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00193.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Miha Špiček, 2018

6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **22.2.2019**

Razlog: **pobuda**

Številka: **Rzd-01-19-00001-03**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Razlog:

Številka:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Razlog:

Številka:

11. ZAZNAMKI

Številka: Rzd-01-19-00009-11-01

Datum: 8.7.2019

opis nosilca enote nesnovne dediščine

1. IDENTIFIKACIJA ENOTE DEDIŠČINE

EID: **02-00068**

Ime enote: **Streljanje z možnarji**

2. NOSILEC IZROČILA, ZNANJA ALI DEJAVNOSTI

Nosilec: Identifikacija nosilca: **201**

**Društvo možnaristov in pritrkovalcev Kamna Gorica
Kamna Gorica 58, 4246 Kamna Gorica**

3. OPIS DEJAVNOSTI NOSILCA

Opis (posebnosti glede na opis enote dediščine):

Društvo možnaristov in pritrkovalcev Kamna Gorica je konec leta 1998 ustanovilo dvajset domačinov iz Kamne Gorice. Pred tem je društvo, ki je združevalo možnariste, delovalo do leta 1956, ko je bilo njihovo delovanje zaradi nesreče domačina prekinjeno. Leta 2015 se je društvo preoblikovalo v Društvo možnaristov in pritrkovalcev Kamna Gorica in danes šteje več kot štirideset članov. Glavni namen društva je ohranjanje dolgoletne tradicije streljanja z možnarji in spodbujanje druženja krajanov.

Člani društva so od domačinov v last in uporabo prejeli možnarje, ki jih uporabljajo za streljanje ob določenih cerkvenih in vaških praznikih, s čimer nadaljujejo tradicijo streljanja iz preteklosti. Z možnarji streljajo ob prazniku velike noči, sv. Trojice, za 1. maj, ob sveti birmi in na praznik Marijinega vnebovzetja. Ob tem pritrkovalci iz društva pritrkujejo oz. 'nabijajo' v stolpu cerkve sv. Trojice. Znak za usklajeno delovanje med možnaristi na bližnjem hribu Zijavka in pritrkovalci je zamah z zastavico s cerkvenega stolpa.

Možnar pripravijo tako, da najprej z ošpičeno vejico zamašijo prašnico. Nato ga postavijo na trdo podlago in vanj vsujejo merico drobnozrnatega, za tem merico debelozrnatega črnega smodnika. V cev natlačijo list časopisa in malo žaganja ter dodajo nekaj peska z določeno vlažnostjo iz domačega kamnoloma. Vsebino možnarja zabijejo s pomočjo 'moznika' in dveh macol. Pesek ustvari čep, ki poskrbi za pok. Možnarje vžigajo z ročno kovano kovinsko ostjo, ki je nasajena na dva metra dolgo sušico. Špico razžarijo v žerjavici v posebej prirejeni posodi za kurjenje. Žareča ost vžge smodnik nasut na peto možnarja, ki vodi v prašnico in notranjost, kjer mešanica eksplodira. S tem zagotovijo točnost poka, ki mora biti usklajen s protokolom v cerkvi. Možnaristi tako skrbijo za varno skladiščenje možnarjev, njihovo vzdrževanje ter za izvajanje streljanja. Znanja o streljanju z možnarji se prenašajo iz roda v rod ob različnih priložnostih. Člani društva se vsako leto izobražujejo in obišejo kakšno sorodno prireditev. Kamnogoričani sodelujejo tudi s sorodnimi društvi iz Koroške Bele in Bohinja.

4. LOKACIJA NOSILCA

Naselje: **KAMNA GORICA (RADOVLJICA)**

Geokode lokacije (G-K koordinate centroida): Y: **438289**

X: **130585**

5. KARAKTERISTIČNI PRIKAZ

Foto datoteka: **KF_02N_00201.jpg**

Avtorstvo in avtorske pravice prikaza:

Miha Špiček, 2017

6. OPOMBE

7. KVALITETA PODATKOV

Natančnost centroida: **1 m - 3 m**

8. VPIS NOSILCA

Vpis dne: **8.7.2019**

Razlog: **pobuda**

Številka: **Rzd-01-19-00009-03**

9. SPREMEMBA NOSILCA

Sprememba dne:

Razlog:

Številka:

10. IZBRIS NOSILCA

Izbris dne:

Razlog:

Številka:

11. ZAZNAMKI